

ПРО АВТОРА

КИРИЧЕНКО Світлана Тихонівна (народилася 31.10.1935, м. Київ — померла 22.04.2016, м. Київ) філолог. Учасниця руху шістдесятництва, українського правозахисного руху. Дружина Юрія Бадзя. Нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня (2009).

У 1952–1957 навчалась у Київському університеті на українському відділенні філологічного факультету. По закінченні працювала в Інституті літератури АН УРСР, познайомилася і здружилася з І. Світличним, Л. Коваленком, Ю. Бадзьом, В. Стусом, які вплинули на її національну свідомість, на переоцінку ідеологічних орієнтацій. 4.09.1965 брала участь у політичному протесті в кінотеатрі «Україна» в Києві проти арештів української інтелігенції. 1969 перейшла на роботу в Інститут філософії літературним редактором журналу «Філософська думка». Розповсюджувала самвидав. 1972, після арешту Н. Світличної, звернулася з листом до Першого секретаря ЦК КПУ з вимогою повернути родині сина Світличної, якого влада самовільно забрала з дитсадка. За це її звільнили з роботи. Відтоді — постійне репресивне звільнення з тимчасових робіт, переважно нефахових (догляд дитини за наймом, доставниця телеграм, кілька разів прибиральниця тощо). Недовгий час попрацювала у видавництві «Музична Україна», у Центрі фармацевтичної інформації. У квітні 1979 в помешканні родини Кириченко і Ю. Бадзя проведено обшук, вилучено рукописну працю Бадзя «Право жити», автора заарештовано. Кириченко звернулася

на його захист із «Відкритим листом» до міжнародної громадськості, партійного та державного керівництва СРСР (лист неодноразово звучав у програмах радіо «Свобода»). Її часто викликали на допити в КДБ, погрожували арештом. Розповсюджувала інформацію про політичні репресії в Україні, передавала на Захід позацензурні тексти, документи, налагодила зв'язки з дисидентами Прибалтики, Москви, Закавказзя. 1980 вивезла з побачення з чоловіком нові вірші М. Руденка. У січні того року передала до США рукопис збірки віршів В. Стуса «Палімпсести».

9.12.1980 райнарсуд міста Києва засудив Кириченко до виправних робіт за відмову свідчити на новому процесі В. Стуса. Працювала робітницею на картонажній фабриці. Апогей переслідувань — 1983: у січні, під час перебування у Львові (ішли до родини політв'язня М. Гориня) було вчинено напад на сім'ю К., тривалий шантаж по телефону, наклепницькі матеріали у пресі, моральний тиск на дітей. 20.04.1983 оголосила безперервне голодування на знак протесту проти тотального переслідування сім'ї: сина відраховано з інституту, на комсомольських зборах вимагали зректися батьків, з донькою-школяркою «виховні бесіди» про батьків-«антирадянщиків» вела дирекція школи (Кириченко повідомила про це телеграмою Генерального секретаря ЦК КПРС Ю. Андропова). З 4.06.1986 три роки перебувала з чоловіком-засланцем у селищі Хандига (Якутія). У січні 1989 повернулася з ним до Києва, брала активну участь у процесах національного відродження. Працювала в секретаріаті Демократичної партії України. 1993 перенесла тяжкий інсульт, стала інвалідом I групи. Попри хворобу, написала спогади про Василя Стуса «Птах піднебесний», спогади «Люди не зі страху». 2006 — другий інсульт прикував її до ліжка.

Друкується за виданням: Рух опору в Україні: 1960–1990. Енциклопедичний довідник: 2-ге вид. – К.: Смолоскип, 2012. – С. 322–323.

ПРО ВАСИЛЯ СТУСА

СТУС Василь Семенович (народився 6.01.1938, с. Рахнівка Гайсинського району Вінницької обл. — помер 3.09.1985 (загинув у радянському концтаборі ВС-389/36, с. Кучино Пермської обл., РФ)) — поет, перекладач, критик, публіцист. Учасник руху шістдесятництва, українського правозахисного руху. Політв'язень радянських тюрем і концтаборів (1972–79, 1980–85). Член УГГ (1979), ПЕН-клубу, лауреат премій ім. О. і Т. Антоновичів (1982), Державної премії ім. Т. Шевченка (1991, посмертно), нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (1997, посмертно). Герой України (2005, посмертно). Національний банк України випустив пам'ятну монету, присвячену В. Стусові (2008).

1954 закінчив СШ № 75 у м. Сталіно (тепер Донецьк), у 1954–1959 навчався на історико-філологічному факультеті Сталінського педагогічного інституту, спеціальність — «українська мова та література». 1959 викладав українську мову і літературу в СШ у с. Таужне Кіровоградської обл., у 1959–1961 служив у радянській армії. 1959 опублікував першу добірку віршів у «Літературній газеті». Після закінчення служби в армії працював учителем української мови та літератури у СШ м. Горлівка Донецької обл., літературним редактором газети «Социалистический Донбасс». З 1963 — аспірант Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (спеціальність «теорія літератури», керівник М. Шамота). 4.09. 1965 на прем'єрі х/ф С. Параджанова «Тіні забутих предків»

у кінотеатрі «Україна» в Києві брав участь в акції протесту проти арештів, за що 20 вересня відраховано з аспірантури. Працював чорноробом. Першу книжку поезій «Круговерть» після негативної рецензії М. Нагнибиди знято 1965 з видавничого плану. Рецензент розкритикував ідейно-художні критерії автора та його громадянську позицію. Наступна збірка «Зимові дерева», незважаючи на позитивні рецензії поета І. Драча і критика Є. Адельгейма, теж не вийшла друком; опублікована у видавництві «Література і мистецтво» 1970 в Бельгії. У 1965–1971 Стус працював над літературознавчими дослідженнями «Феномен доби» (про творчість П. Тичини), «Зникоме розцвітання» (про творчість В. Свідзинського), писав критичні статті про сучасну українську поезію. Активно працював над перекладами з Р.-М. Рільке, Й. В. Гете, Б. Брехта («Життя Галілея»), Гарсія Лорки, німецьких експресіоністів, П. Целана.

Стус протестував проти реставрації культу особи, проти політики денационалізації, обмежень свободи слова. Відомі його відкриті листи до Президії СПУ на захист В. Чорновола — з приводу опублікованої в «Літературній Україні» наклепницької статті О. Полторацького, до редактора журналу «Вітчизна» Л. Дмитерка з гострою критикою його виступів проти І. Дзюби, до ЦК КПУ і КДБ, до ВР України, виступаючи проти обмежень свободи слова, порушень прав людини. 1971 Стус став членом Комітету захисту Н. Строкатої-Караванської.

13.01.1972 Стуса заарештовано і звинувачено у проведенні антирадянської агітації та пропаганди. Йому інкриміновано написання 14 віршів і 10 статей, серед останніх і про творчість П. Тичини «Феномен доби». У травні 1972 над ним проведено психіатричну експертизу. Під час слідства Стус створив поетичну збірку «Час творчості» («Dichtenszeit»), яка містила близько 300 віршів і понад 200 перекладів з Гете. 7.09.1972 засуджений Київським обласним судом за ст. 62 ч. 1 КК УРСР на 5 р. таборів суворого режиму і 3 р. заслання. 3 грудня 1972 Стус відбував ув'язнення в таборі ЖХ-385/3-5 (селище

Барашево Теньгушевського р-ну, Мордовія). Улітку 1975 тяжко захворів унаслідок прориву виразки шлунка. Перед госпіталізацією його привозили до Києва для «профілактики». 10 грудня його прооперовано в клініці ім. Гааза в Ленінграді. 6.02.1976 Стус прибув етапом у табір ЖХ-385/17-а (с. Озерне, Мордовія), а в серпні переведений у табір № 19 (селище Лесной, Мордовія). Протягом усього періоду ув'язнення Стус був активним учасником боротьби за надання ув'язненим статусу політв'язня, проти свавілля табірної адміністрації. 15 липня зрікся радянського громадянства.

За час перебування в Мордовії Стус створив збірку віршів «Палімпсести», переклав «Сонети до Орфея» Рільке. Час від часу внаслідок обшуків вірші забирали. Намагався якнайбільше віршів пересилати в листах до дружини.

11.01.1977 Стуса етаповано на заслання в с. Матросово Тенькінського району Магаданської обл., куди прибув 5 березня. Працював у золотодобувній штольні. 20.08.1977 у Стуса стався перелом ступнів, після чого 2 місяці перебував у лікарні. Умови заслання були нестерпні, мусив жити в робочому гуртожитку з колишніми кримінальниками. Його провокували, «розбирали» на зборах трудового колективу. 8.07. і 3.08.1978 у місцевій газеті було опубліковано наскрізь брехливу статтю «Друзі і вороги Василя Стуса» та відгуки на неї. Голодуванням домогся 10-денної відпустки, щоб поїхати в Донецьк до смертельно хворого батька, з яким іще встиг попрощатися. Того року Стус став членом ПЕН-клубу, 1979 — УГГ.

У серпні 1979, після закінчення терміну заслання, Стус повернувся до Києва, працював формувальником у ливарному цеху, на конвеєрі взуттєвого об'єднання «Спорт». Виступав на захист репресованих членів УГГ.

14.05.1980 Стуса знову заарештовано. Від адвоката відмовився. 2 жовтня того ж року Київський обласний суд засудив Стуса за ст. 62 КК УРСР на 10 р. таборів особливо суворого режиму і 5 р. заслання. 19 жовтня

академік А. Сахаров звернувся з листом на захист Стуса до учасників Мадридської наради з перевірки виконання Гельсінських угод.

Термін ув'язнення Стус відбував у концтаборі ВС-389/36-1 в с. Кучино Чусовського р-ну Пермської обл., РФ. На початку 1983 тримав голодування 18 діб, на рік його запроторено в камеру-одиночку. Незважаючи на постійні утиски, Стус написав близько 250 віршів верлібром і зробив 250 перекладів, які мали скласти збірку «Птах душі», але все написане конфісковано. Того ж року Стусові вдалося передати на волю текст «З таборового зошита», який згодом опублікували на Заході. 28.08.1985 Стуса кинуту черговий раз до карцеру, де він оголосив голодування «до кінця». Загинув уночі з 3 на 4 вересня того року. Поховано на кладовищі у с. Борисово Пермської обл. 19.11.1989 його прах разом із прахом О. Тихого і Ю. Литвина перепоховано на Байковому кладовищі в Києві. У жалобному поході брали участь десятки тисяч людей.

Друкується за виданням: Рух опору в Україні: 1960–1990. Енциклопедичний довідник: 2-ге вид. – К.: Смолоскип, 2012. – С. 714–716.